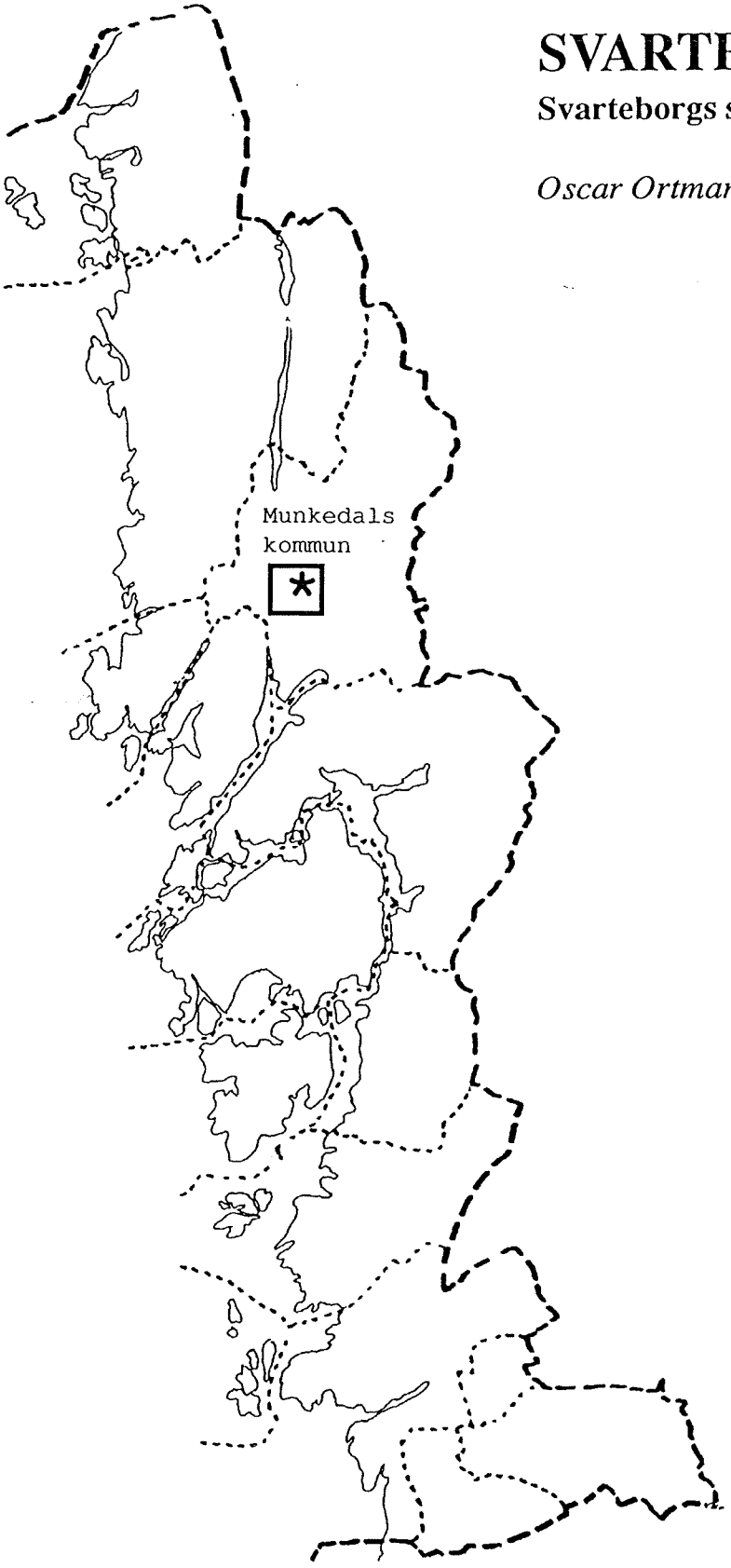

SVARTEBORGS KYRKOGÅRD

Svarteborgs socken, Munkedals kommun

Oscar Ortman

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING
BOHUSLÄNS MUSEUM 1994

Rapport 94:1

Arkeologisk förundersökning, RAÄ 45, Svarteborg 1:74 m fl, Svarteborgs socken, Munkedals kommun, Bohuslän.

INNEHÅLL

Inledning

Metod och syfte

Naturmiljö

Kulturlandskap

Undersökningsresultat

INLEDNING

Med anledning av planerad utvidgning av Svarteborgs kyrkogård utförde Bohusläns museum en arkeologisk förundersökning av RAÄ 45 och RAÄ 21, Svarteborgs socken. RAÄ 21 är en plats med tradition, RAÄ 45 är Svarteborgs äldre bytomt.
Förundersökningen utfördes i mars 1993 av Oscar Ortman och Marianne Karlsson-Lönn.

METOD OCH SYFTE

Avsikten med den arkeologiska förundersökningen var att undersöka i vilken omfattning fornlämningarna berördes av den tänkta exploateringen. Dessutom skulle fornlämningarnas art bekräftas.

Förundersökningen utfördes genom att schakt grävdes med maskin inom området som var aktuellt för exploatering.

NATURMILJÖ

Svarteborgs kyrka ligger uppe på en randmorän vid den äldre landsvägen. Åsen sluttar brant åt både öster och väster, och dess sluttningar utgörs av åkermark. Söder om kyrkan ligger bebyggelsen kvar på bägge sidor om vägen. Norr om kyrkan ligger två gårdar, Svarteborg 1:65 och Svarteborg 1:74. Undersökningsområdet utgjordes av åkermark, trädgård och gårdsplan till Svarteborg 1:74, se **fig. 1.**

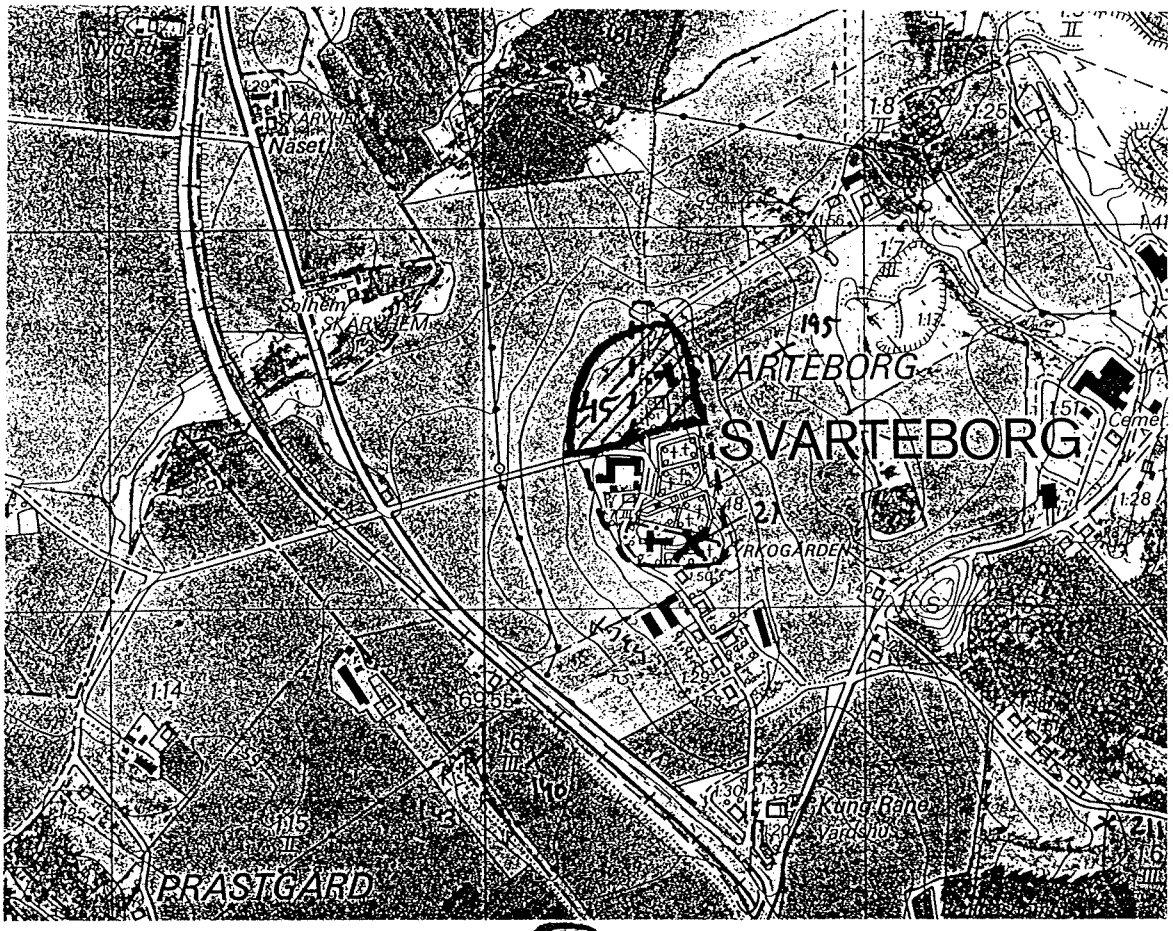

Fig. 1. Utdrag ur ek.karta 9100

= *Förundersökningsområde*
= *Gräns för RAÄ 45*
× = *RAÄ 21*

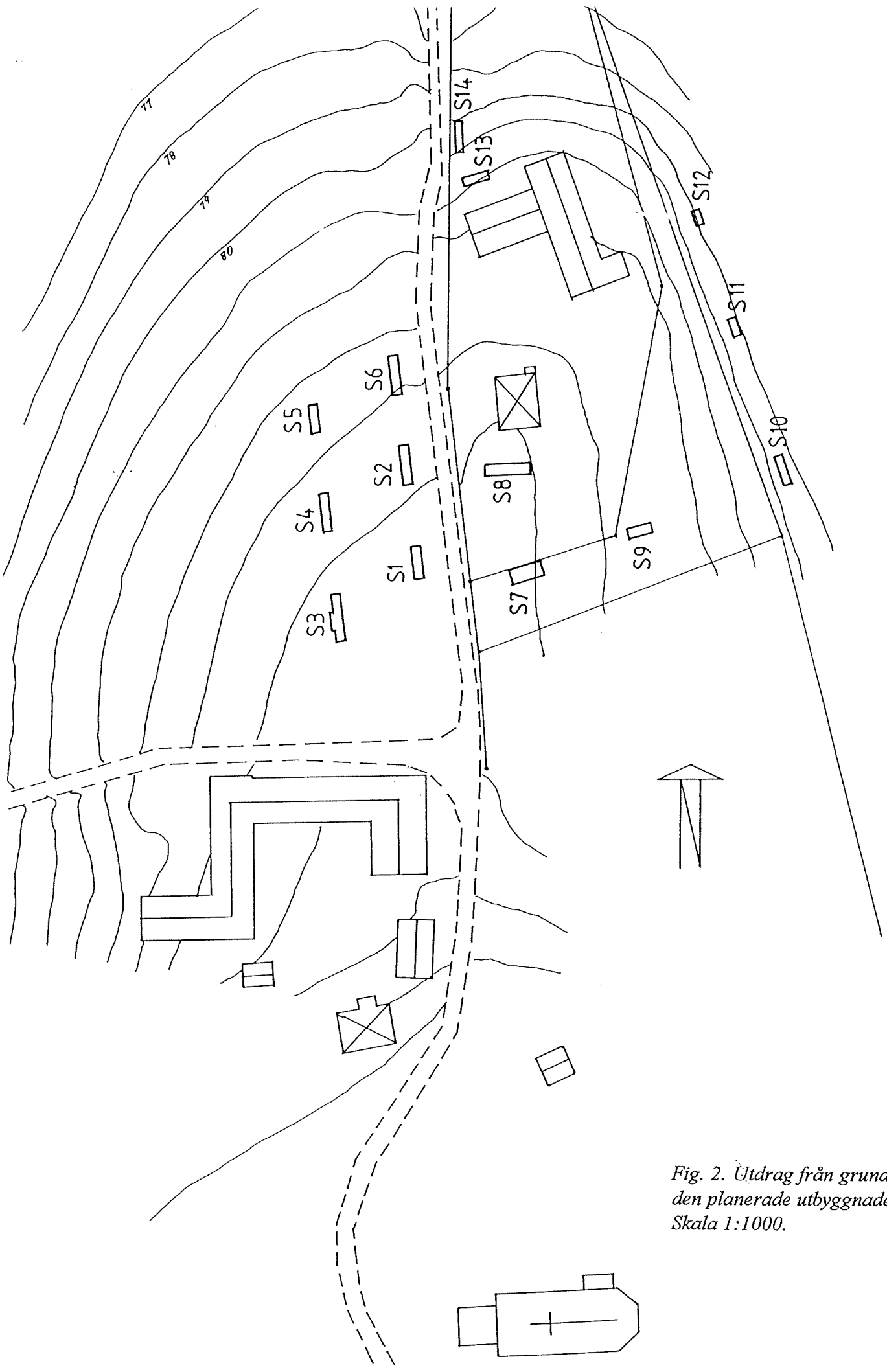

Fig. 2. Utdrag från grundkarta för den planerade utbyggnaden. Skala 1:1000.

KULTURLANDSKAP

1391 omnämns Svarteborgs kyrka i Biskop Eysteins jordebog. Där redovisas också kyrkans tillgångar (s365).

I 1573 års jordebok benämnes denna gård Svarte och anges vara svenskt adelsgods. Ägarens namn anges dock inte. En närliggande gård hette på den tiden Borg, och desssa två gårdar slogs samman varefter den då uppkomna gården fick namnet Svarteborg. Här fanns redan i slutet av 1600-talet gästgivaregård, som ofta tjänstgjorde som tingsställe för både Tunge och Sörbygdens härader samt Sotenäset. Gården betecknas under 1700-talet som ett helt kronohemman.

En annan teori om hur Svarteborg fick sitt namn återger Holmberg i sin Bohusläns historia. Enligt traditionen skall namnet Svarteborg ha givits av drottning Hud då hon i vredesmod brände kung Ranes borg, då denne brutit ett ingånget bröllopplöfte. När hon lämnade ruinerna efter borgen skall hon ha yttrat:'' Hittills har du hetat Ranneborg, men hädan efter skall du kallas Svarteborg.'' (Holmberg, 1979, s.187). Raneborg skall enligt Holmberg ha legat på platsen för kyrkan, där ''... några svaga lemningar igenfinnas uti klockehogen på kyrkovallen.''(a.a.)

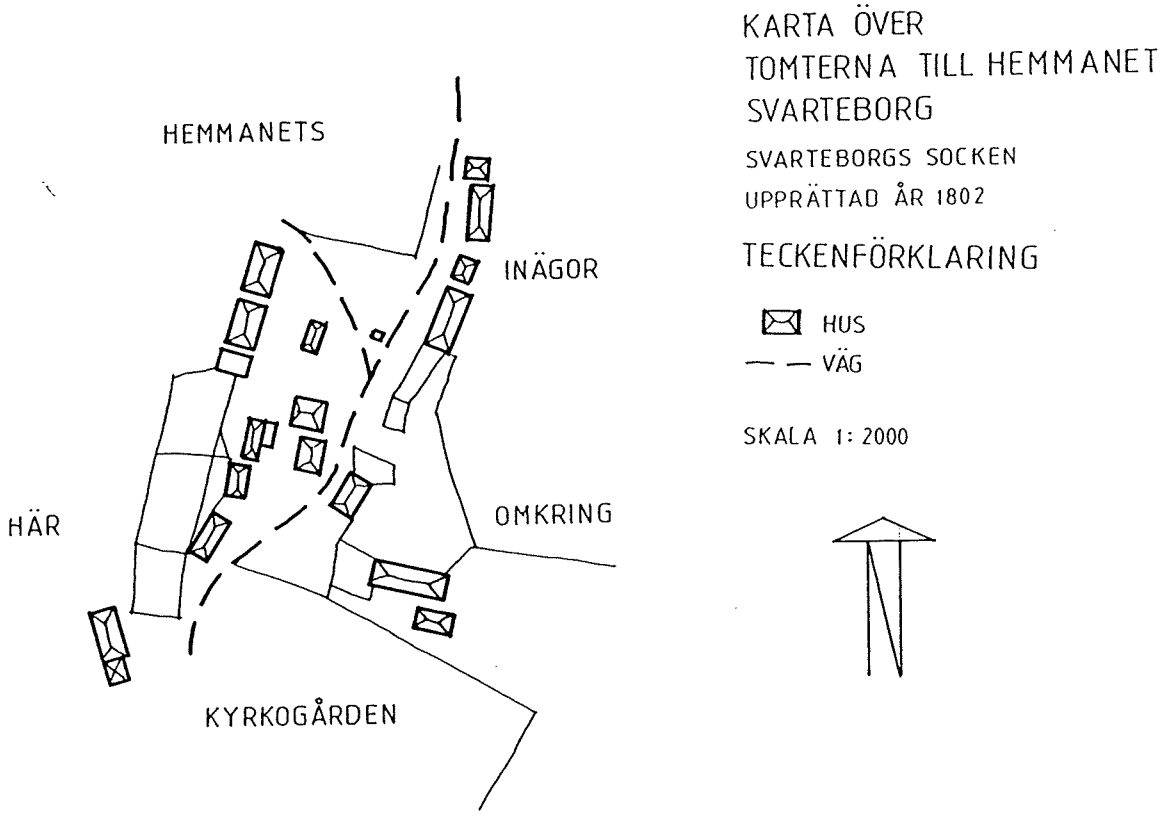

Fig. 3. Stortskifte å tomter 1802.

Det äldre kartmaterialet från hemmanet Svarteborg utgörs av en geometrisk karta över 1 kronorusthålls hemman Svarteborgs åker och äng från 1779, se **fig 4.** Då finns 4 hemmansägare upptagna och av kartan framgår att byns tomter sträcker sig in förundersökningsområdets östra del.

Från 1802 finns en uppmätning över tomterna till hemmanet Svarteborg. På kartan finns 19 byggnader markerade. Av dessa ligger 3 inom det område som berördes av förundersökningen, se **fig 3.**
Från 1832 års lagaskifteskarta framgår det att det då fanns byggnader även i undersökningsområdets västra del, se **fig 3.**

I 1670 års mantalslängd var Sören upptagen som gästgivare. År 1700 hette åbon och gästgiverskan Esstrid Göransdotter, som levde till år 1774. År 1756 anges som åbor och gästgivare, Hans Hansson, Claes Hansson, Hans Claesson och Bengt Mellgren(4 åbor). 1780 års åbor heter Rasmus Olsson, Göran Hansson, Hans Hansson och Gottfrid Hansson av vilka Göran Hansson och Hans Hansson var gästgivare(4 åbor).
År 1810 finns 6 åbor. Gästgivaren hette Hans Hansson. År 1850 fanns 5 åbor. (Fem socknar i Munkedal del 1, 1980 sid 302)

Svarteborg 1 helt skattehemman tidigare kronohemman. Tidigast känt från början av 1300-talet och omnämns då av Magnus Lagaböter som Svärtuborgh (aa s 359).

UNDERSÖKNINGSRESULTAT

Vid den arkeologiska förundersökningen av Svarteborgs gamla bytomt grävdes 14 schakt med maskin inom den del av fornlämningen som berördes av den tänkta exploateringen, se **fig 2**.
Inget brandlager eller andra spår som kan sättas i samband med RAÄ 21, Raneborg, kunde påträffas inom undersökningsområdet.

I de grävda schakten påträffades 13 anläggningar som kan sättas i samband med Svarteborgs äldre bytomt, se **fig 6**. Anläggningarna ligger i anslutning till den äldre vägsträckningen som löper genom undersökningsområdet.

Förutom 4 stolphål och 3 käpphål påträffades 5 mörkfärgningar och en härdrest.
Av dessa innehöll 2 stycken brändlera och lerkling. 3 av mörkfärgningarna var diffusa.
Käpphålen kan ingå i någon form av staket. Utifrån de övriga anläggningarna kunde inga konstruktioner utläsas.

BEDÖMNING

Förundersökningen visar att det inom undersökningsområdet finns spår som kan härröra från Svarteborgs äldre bytomt, i form av anläggningar. Indikationerna är svaga.
Eftersom de äldre bytomterna/gårdstomterna är en relativt ny fornlämningstyp, vilken det inte finns mycket kunskap om, anser Bohusläns museum att det är viktigt att alla indikationer på denna fornlämningskategori undersöks noga.
Följdaktligen bör en slutundersökning utföras se **fig 7**, innan exploateringen av området utförs.

Uddevalla den 4/3 1994

Oscar Ortman

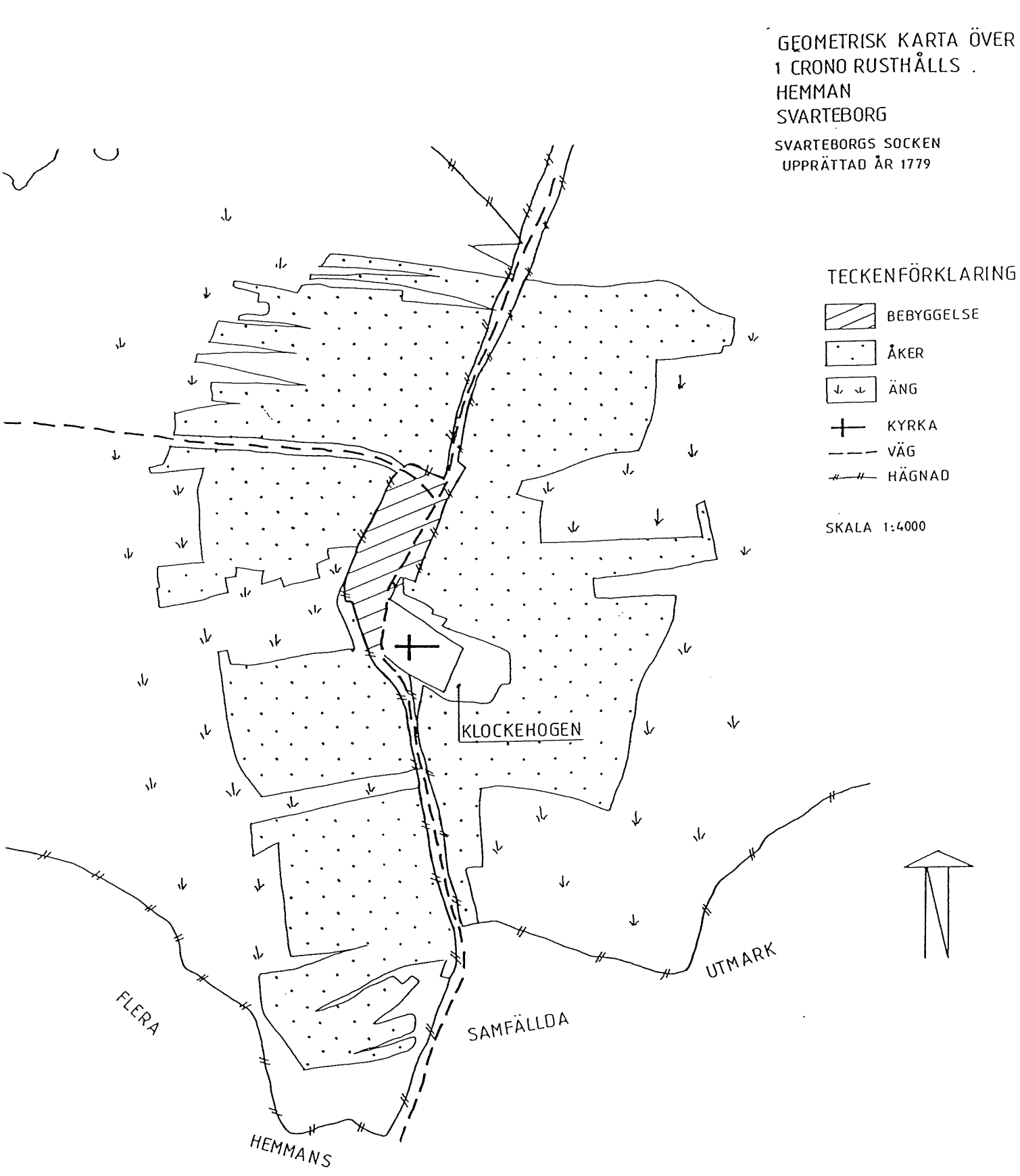

Fig. 4. Storskifte å inägor 1779-96.

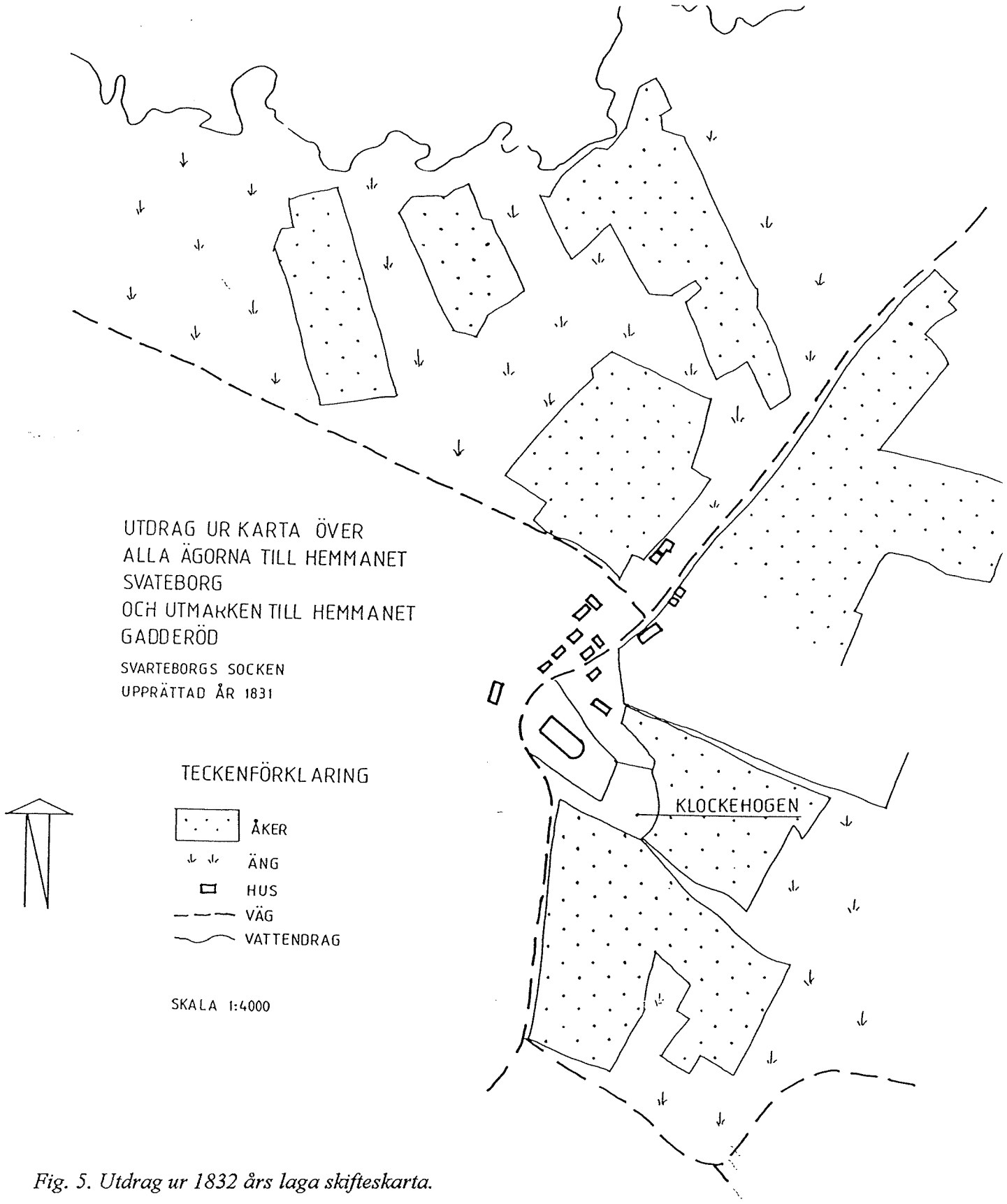

Fig. 5. Utdrag ur 1832 års laga skifteskarta.

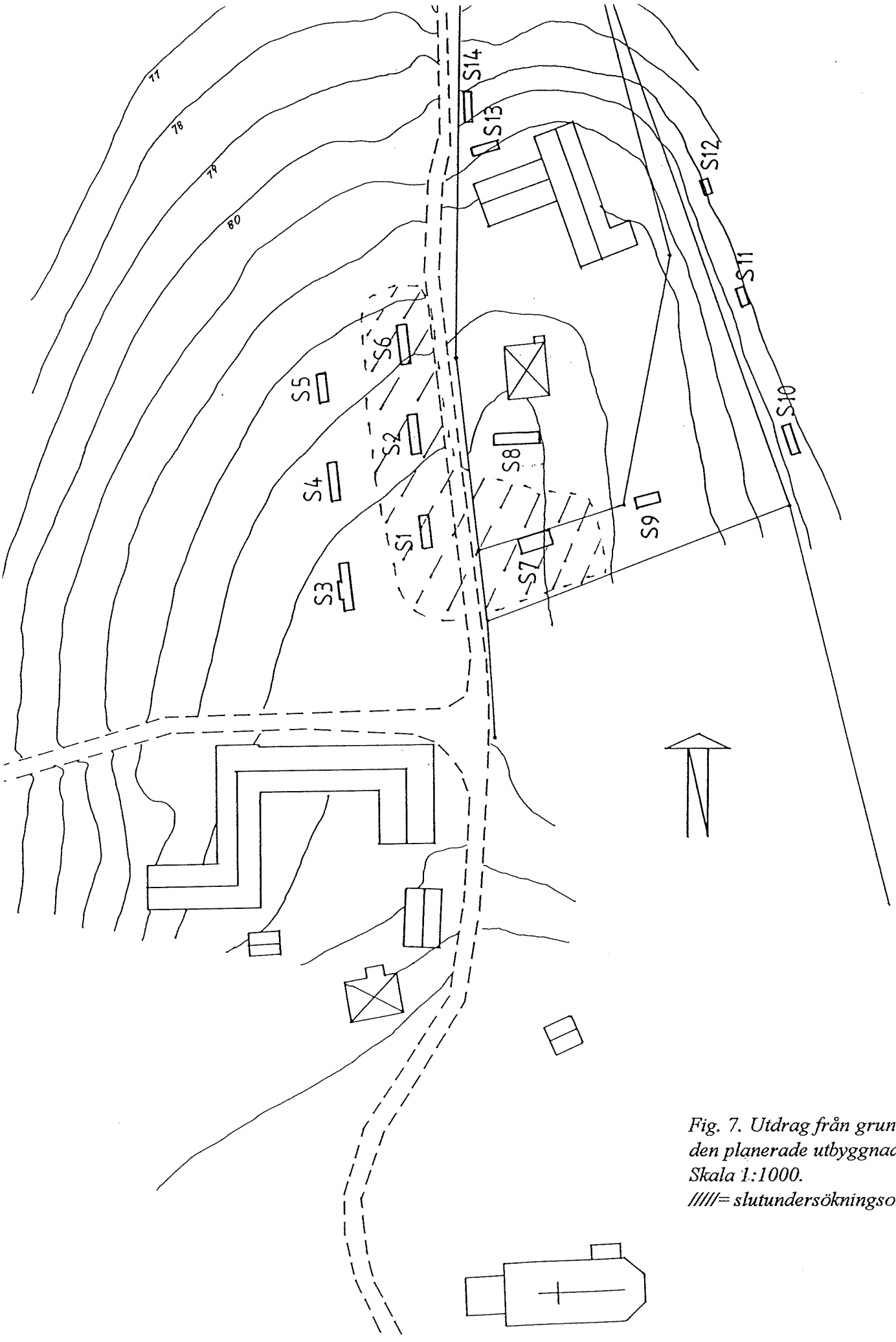

Fig. 7. Utdrag från grundkarta för den planerade utbyggnaden. Skala 1:1000. /////= slutundersökningsområde.

FYNDLISTA

S1 A1	Bränd lera
S2	1 övrigt slagen flinta
S3	Kol, 5 gr
S6	Kol, 2 gr
S7	Tegel, slagg
S8	Tegel, 1 spik
S14	1 flintspån, 1 skaft av kritpipa

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Dnr BM:	293/91 D
Dnr Lst:	220-5529-39
Fornlämning:	RAÄ 21, RAÄ 45, Svarteborgs sn.
Fastighet:	Svarteborg 1:48 m fl, Munkedals kn
Ek karta:	9100
Koordinater:	X 6500,8 Y 1253,3
Höjd ö h:	77 - 85 m.
Uppdragsgivare:	Svarteborgs kyrkoråd
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Ansvarig för undersökningen:	Oscar Ortman
Fältarbetstid:	2 dagar
Tidpunkt för fältarbetet:	30/3 - 93

LITTERATUR

Holmberg A E.	1979	Bohusläns historia och beskrifning andra uppl. 1867.
Carlsson A	1980, 1987	Fem socknar i Munkedal, del 1 och 2.
Tiselius C A	1980	Bohusläns märkligare gårdar.

ARKIV

Bohusläns museums arkiv.
Lantmäteriets arkiv i Göteborg.

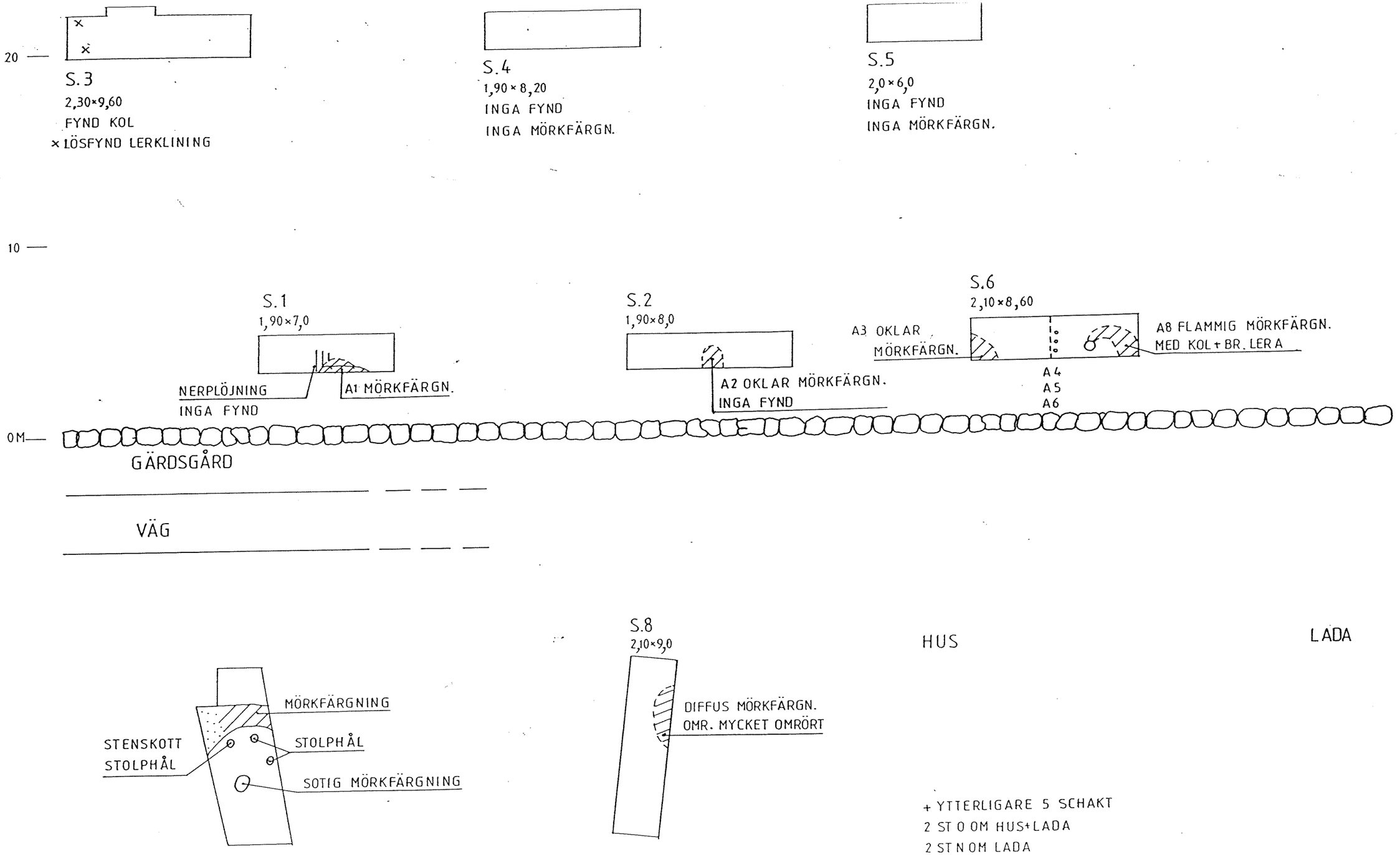

Fig. 6. Förundersökning Svarteborg RAÄ 45. Schaktplan skala 1:200.